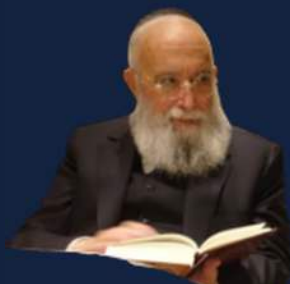

חוברת לימוד והגות

וירא

12 שאלות לשאול סביב שולחן השבת

שתיים־עשרה שאלות מתוך שיעורו של הרב רפאל בניזרי "וירא:
ההבטחות לאברהם (חלק א')": ביקור של ה' בלי שום דיבור, ביום
השלישי למילה, ומה שהאדמה לא יכלה להוציא באדם. מן הנתינה
שבחנים, שכמעט אין למוצאה, ועד האוהל הפתוח בלב השרב — ועד
שכרו היחיד של אברהם: הדרך שסלל לבניו.

הרב רפאל בניזרי

תוכן הנושאים

נושאים להגות ושאלות לשיחה סביב שולחן פרשת וירא

01	ביקור שבו ה' אינו אומר דבר
02	מה שהאדמה לא הוציאה
03	האם יש נתינה בחינם?
04	מדוע ביום השמיני?
05	קדחת היום השלישי
06	ללמד זכות על רשעים
07	"המתן, הנח לי לטפל באלה"
08	תורה, עבודה וגמילות חסדים
09	אנשים או מלאכים?
10	הרע שאמר כן
11	שכרו היחיד של אברהם
12	עד הדור הרביעי

הצגה

זו ההתגלות השלישית של ה' לאברהם. הראשונה בישרה על הארץ, השנייה על זרע, בתנאי המילה. אברהם זה עתה קיים אותה, והפעם ה' אינו אומר דבר. רש"י מפרש: זהו ביקור, כביקור חולים.

השאלה

לשם מה באה התגלות אלוהית בלי שום דיבור — וכיצד נעשה אדם מושא לחזון כזה?

התשובה

"וידא אליו ה'" (בראשית יח, א) — רש"י: לבקר את החולה.

אילו בא מיישהו היום והכריז על דבר כזה, מעיר הרב, היו סוגרים אותו. ובכל זאת הכתוב מעיד שאברהם הוא מושא לחזון — חזון שבו אין עוד מה לומר לו, מלבד לעודד אותו.

כשהאדם מרוחק למיטתו, כשאבד את כוחותיו ואת מרצו, כשהוא מגלה את חוסר האונים שלו, רוחו מתחילה להתעלות מעל קטנוניות החיים ומעל הנאות היומיום: הוא עובר לשלב אחר של מחשבה. זה מה שקרא החזון איש להיעשות מלאך לפרקים. הוא התנתק מן הכול, הוא מבין את חוסר יכולתו להיאבק בכוחות שהוא מניח להם.

נותר להסיר ממנו את חולשתו. זה תפקידו של המלאך רפאל, ששמו בא מן הפועל שפירושו לרפא.

מסקנת הרב

המפגש עם ה' מתממש בהתעלות על עצמך, דרך החסד.

לקח לשולחן

לפעמים צריך מיטת חולי כדי שמחשבותינו יחדלו להיות קטנוניות. יאמר כל אחד מה הבין, פעם, בזמן מחלה. ואת מי סביבנו היינו צריכים ללכת לבקר רק כדי לעודד אותו, בלי שיהיה לנו מה לומר לו?

הצגה

כדי להבין את החזון הזה, חוזר הרב אל בריאת האדם. הארץ נצטווה להוציא בהמה, רמש, חית השדה, "ויהי כן". אבל לאדם אין עוד די בדיבור: ה' מתערב בעצמו.

השאלה

מה יש באדם שהטבע לא יכול היה להוציא — ומה פירוש להיות "בצלם" ה'?

התשובה

"תוצא הארץ נפש חיה למינה" (בראשית א, כד); "ויפח באפיו נשמת חיים" (בראשית ב, ז).

ובכל זאת האדם מכיל את כל מה שהוציאה האדמה. הוא זוחל אחר מזונו, הוא בהמת משא, הוא נאבק בעוז על הישרדותו, שכן העולם הנברא עשוי ממתח מתמיד בין כוחות נבראים, אבל משלימים זה את זה. אפילו השכל האנושי שייך לטבע.

מה שהטבע אינו נותן הוא הנפש החיה, הנפש המסוגלת להעניק חיים. בשבילה נוטל הקב"ה את הדברים בידי: הוא משתמש באדמה ובנשימתו.

ולחיות בצלמו, מסביר הרב, פירושו להיות מסוגל לחסד, לטוב, למעשה שבחנים בכל מה שאנו עושים. זה מה שבתוכנו אינו בא מן האדמה — ולכן המפגש עם ה' יעבור דרך החסד.

מסקנת הרב

מה שאינו שייך לטבע הוא רוח ה' הזאת שנתן הקב"ה באדם כדי שיהיה בצלמו.

לקח לשולחן

לאכול, לעבוד, להתגונן, לחשוב: את כל זה נתן לנו הטבע. מה עשינו השבוע שלא בא ממנו, מחווה ששום דבר לא חייב אותנו לעשותה? יזכיר כל אחד אחת — שלו או של אחר סביב השולחן.

הצגה

מונים חמישה יחסים בין אדם לחברו: מן האב לבן, מן העשיר לעני, מן המעביד לעובד, מן החזק לחלש, וזה של אדם הנותן מתנה מרצונו הטוב. אבל, אומר הרב, אין מתנה חינם: תמיד יש אינטרס סמוי.

השאלה

אם אפילו ההכרה שאנו מצפים לה היא דרך להעמיד את עצמנו, האם נתינה שבחינם לגמרי עוד אפשרית?

התשובה

מעשה חסידי: רבי זושא והמגיד ממזריטש.

המעשה היחיד שבחינם באמת הוא זה שייחס הקב"ה לעצמו כשברא את העולם ואת האדם, בניגוד לדעת מלאכי השרת, שסברו שאי אפשר להפקיד אחריות כזאת בידי האדם. אצלנו, הנתינה שאין בה פנייה כמעט אינה בנמצא.

רבי זושא מקבל מרבו חמש מאות מטבעות כדי להשיא את בתו. בפונדק הוא מוצא אישה בוכייה: היא איבדה חמש מאות מטבעות, הכסף לחתונת בתה. הוא מודיע לה שמצא את הסכום, אבל מסרב להשיבו בלי עמלה. שערורייה, דין תורה לפני רב העיר, השפלה.

לרבו יסביר: כשנתתי את הכסף, הרגשתי גאווה עצומה עולה בי. כדי להילחם בה ביקשתי תמורה, בידיעה שישפילו אותי ולא יתנו לי דבר. במחיר ההשפלה הזאת נעשה מעשי חינם לגמרי.

מסקנת הרב

גם כשמצפים להכרה מן האחר, זו דרך להעמיד את עצמך.

לקח לשולחן

אנו נותנים, ומצפים: לתודה, למוניטין, למקום. ישאל כל אחד את עצמו למה באמת ציפה בתמורה למחווה היפה ביותר שלו השנה. ומה היינו מוכנים לתת אילו לא היה איש יודע זאת לעולם?

הצגה

הרב רואה בביקור אצל אברהם תוצאה ישירה של המילה. שכן מעשה חסד מניח קודם כול אהבה שאינה תלויה בדבר — והאהבה הזאת, הוא אומר, אפשרית רק אם נקטעו ממנה עודפיה.

השאלה

ממה בדיוק נימול האדם — ומדוע המילה נעשית ביום השמיני, מחוץ למסגרת הבריאה?

התשובה

ברכת העמידה: "רפאנו ה' ונרפא".

העודפים הם ארבעה: ערלת הבשר, ערלת הלב והתשוקה, ערלת השפתיים החורגות מגבולן, וערלת האוזן הנשמעת לכל התניה. הם עונים לארבעת הרבדים ששוקלים בחייו של אדם: המציאות הגופנית, הנפשית, השכלית והרוחנית.

הכריתה עוברת דרך האבר האחראי על ההולדה, על ההתהוות, על המשכה של הבריאה. כשאנו מצליחים להסיר את העודפים האלה, עברנו את מסגרת הבריאה. והמסגרת הזאת היא שבעה ימים; המילה, הכוללת את ארבע המילות גם יחד, היא ביום השמיני.

בתפילה היומית יש לכך רמז בברכה המבקשת רפואה: עוזר לנו, כדי שנימלט משליטתם של העודפים האלה — תאוות הבשר, הסטיות הנפשיות, השכליות והרוחניות.

מסקנת הרב

צריך לדעת למול בכל הרבדים.

לקח לשולחן

כל אחד מכיר את המילה שאמר יותר מדי השנה, ואת האוזן שהטח למי שלא היה ראוי לה. איזו מארבע הערלות האלה צמחה אצלנו יותר מכול? ואיזו אנו מוכנים לגזום לפני השנה הבאה?

הצגה

המילה נעשית לתינוק ביום השמיני. האב, לעומת זאת, בוער בלבו: אינו יכול לשאת את סבלו של הרך הנולד שכל כך ציפו לו. אפשר להתמסר לקיום המצווה הזאת, אומר הרב; אבל ביום השלישי עולה השאלה.

השאלה

מה עובר על אברהם, שנימול בן חשעים וחשע, ביום השלישי — ומדוע דווקא ברגע הזה ה' מבקר אותו?

התשובה

רש"י על בראשית יח, א: יום שלישי למילתו היה.

יש קדחת רוחנית שאדם חש ברגעים מסוימים, ועמה תחושת מרד, ובו בזמן אמונה העומדת בכל ניסיון. האב שואל את עצמו אם צריך לסבול כך כדי לענות לרצון ה'. הלהט הזה הוא שאוחז באברהם ביום השלישי.

הוא שואל את עצמו אם המילה הזאת אינה מנתקת אותו משאר האנושות ומכל ידידיו. הוא יודע שזה ניסיון שאינו יכול לבקש מאחרים: הם לא ילכו אחריו. האם באמת בזה היה צריך להתחיל?

הדרך שבה אברהם מתמודד עם הניסיון היא להיאבק בלהט הזה, השואל אותו ושעליו להשיב לו. במצב הזה בא הביקור.

לקח לשולחן

יש החלטות נכונות שבשעתן מנתקות אותנו מן האחרים. האם הכרנו את "היום השלישי" הזה, שבו שואלים אם עשינו נכון? מי עזר לנו לעבור אותו — ואת מי נוכל לעזור לעבור את שלו?

הצגה

ובכל זאת המעשה שבחינם קיים, קובע הרב. אבל אין הוא נמצא תמיד במקום שמחפשים אותו. ומן החסד הזה הוא גוזר את אחד הקטעים המפתיעים ביותר בפרשה: אברהם המגן על אנשי סדום.

השאלה

היכן נמצא החסד האמיתי — ומדוע מלמד אברהם זכות על אנשים מושחתים?

התשובה

"התהלך לפני והיה תמים" (בראשית יז, א).

כשנתת עצה לאדם, כשהעברת לו מידע מועיל, כשחלקת עמו תורה, כשעזרת לו להגשים את עצמו כאדם שנברא בצלם אלוהים — עשית מעשה שבחינם. הצדקה לאחרים אינה אלא חסד טפל.

כשם שעושים תרגילים לפני שפותרים בעיה קשה יותר, כך מעשי החסד בשלבי החיים השונים מכינים את האדם שיחבר את השמים עם הארץ, ויעמיד את הבריאה כולה כישות מקודשת.

לכן ילמד אברהם זכות על סדום. אלה אנשים מושחתים, רשעים; אבל הוא דואג להגשים את העולם הזה בחותמו של האלוהים, חותם החסד. אברהם מתהלך לפני ה': הוא משרטט את מה שה' היה רוצה לעשות בעולמו.

מסקנת הרב

מאחר שבמקורה בריאת העולם אינה אלא מעשה חסד, יש להתמיד בדרך הזאת.

לקח לשולחן

לכולנו יש רשימה של אנשים שהחלטנו שאין להם תקנה. יזכיר כל אחד אחד מהם, בשקט. וישאל את עצמו איזו עצה, איזו תורה, איזו עזרה עוד יוכל להציע לו.

הצגה

אברהם זה עתה נימול בגיל מופלג; הוא סובל, הוא פטור מהכנסת אורחים. יתר על כן, החמה הוצאה מנרתיקה: חום לווהט, האנשים מסתגרים בבתיהם. ובכל זאת הוא יושב בפתח האוהל, וכשהוא רואה שלושה עובדי אורח מרחוק, הוא רץ לקראתם.

השאלה

כיצד יכול אדם לבקש מה', שבא לבקר, להמתין — ומה אומרת המחווה הזאת על עבודת ה' האמיתית?

התשובה

רש"י על בראשית יח, א: באותו יום הוציא הקב"ה חמה מנרתיקה.

אנו רוטנים כשלפני דלפק מישוהו מקבל שירות לפנינו. והנה אברהם אומר בעצם לבוראו: המתן, אסיים עם זה, הנח לי לטפל בעובדי הדרך. גם כשה' פוטר אותו מכל מאמץ, הוא רואה את חובתו להתקדם ולהתריס נגד כל המכשולים.

הוא אינו רוצה להישאר לבד מול עצמו, אינו רוצה לעסוק רק בעצמו: הוא נושא בקרבו את התשוקה לפגוש את האחר. זו, דרך המפגש עם האחר, העבודה האמיתית.

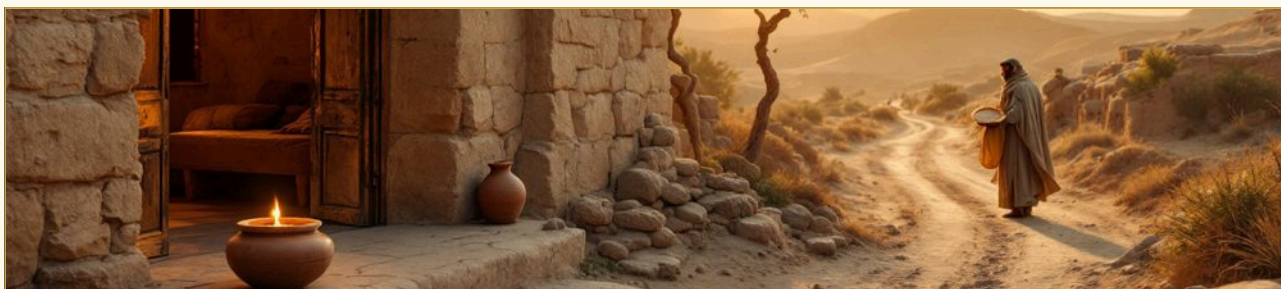
עולם שבו הכול "תן וקח" היה הולך לאבדון: זה כבר קרה פעם אחת, במבול. המדרש אף שם בפי מידת החסד שבאה להתלונן: מאז שאברהם בעולם, אין לי עבודה, הוא עושה הכול במקומי.

מסקנת הרב

די בצדיק אחד כדי להציל את הדור.

לקח לשולחן

לכולנו הייתה השנה סיבה טובה להשאיר את הדלת סגורה: העייפות, המחלה, החום, חוסר הזמן. יאמר כל אחד את שלו. ויאמר גם מי עבר על פני דלתו בינתיים.

הצגה

"על שלשה דברים העולם עומד: על התורה ועל העבודה ועל גמילות חסדים". ומלמדים גם שאברהם, יצחק ויעקב למדו בישיבתם הגדולה של שם ועבר. אבל, מדגיש הרב, לא התורה ההיא היא ששימשה אותם.

השאלה

מדוע אין הלימוד מספיק כדי לעשות אדם לבעל חסד — ומדוע שם, רבם של האבות, אינו נמנה עם האבות?

התשובה

"על שלשה דברים העולם עומד" (אבות א, ב).

כשלומדים, לומדים את אהבת החסד כפי שקוראים ספר הוראות המסביר כיצד צריך לנהוג — ואין פירוש הדבר שינהגו כך. בלימוד לבדו אפשר להישאר בספירות העליונות ולהתווכח בלי סוף; בעבודה לבדה שופכים את הנפש בתפילה.

כל אחד מן האבות הגשים את עצמו בדרך: אברהם בחסד; יצחק בקפדנותו, בשליטתו העצמית, בבדק הבית שערך בעצמו; יעקב בשילוב של שניהם, ולכן הוא אהוב.

שם, לעומתם, אינו נמנה עם האבות. הלימוד, אצל אחדים, מציב אותם בספירות העליונות ומנתק אותם לגמרי מן הארץ: אין עוד התאמה של מה שלמדו לעולם שבו הם חיים. בניית ביתך, בשירות הציבור, אתה מחבר בין העולם העליון לבין העולם הארצי.

מסקנת הרב

הישיבה נותנת לך את הכלים. אבל עליך להגשים את הדבר.

לקח לשולחן

אנו יודעים הרבה על החסד. מה למדנו השנה, בבית הכנסת, בבית הספר או בשיעור, ועדיין לא עשינו? יבחר כל אחד "הוראה" אחת בלבד מאלה, ויאמר מתי יקיים אותה.

הצגה

שלושת האורחים של אברהם מעוררים שאלה שהמפרשים חלוקים בה. הכתוב קורא להם פעם אנשים ופעם מלאכים. הם אוכלים, רוחצים את רגליהם: האם באמת אפשר לסעוד עם מלאכים?

השאלה

האם היו אורחיו של אברהם מלאכים או אנשים — ומה אומר השם הכפול הזה על מה שאנחנו?

התשובה

"והנה שלשה אנשים נצבים עליו" (בראשית יח, ב); "ויבאו שני המלאכים סדמה" (בראשית יט, א).

לדעת הרמב"ם, אי אפשר לתאר אדם אוכל עם מלאכים: המעמד יכול להיות רק מראה נבואה. רבנו בחיי חולק עליו בעניין זה. הרב מסביר זאת כך: לעתים מוטלת על האדם שליחות העושה אותו, לפרקים, מלאך — שליח.

החילוף הזה אפשרי רק אם תפסו את העולם כבריאה אלוקית, ולא כעולם שצריך לנפוח בו נשמה לאחר מעשה. העולם הוא כבר שמים וארץ, רוח וחומר; אבל מרחב מפריד ביניהם, מתח קיים ביניהם, והאדם עומד באמצע כדי לחבר: להוריד את השמים אל הארץ, להעלות את הארץ אל השמים.

כשהמלאכה הזאת מושלמת, העולם אינו נראה עוד עשוי מכוחות הקורעים זה את זה, אלא מכוחות המשלימים זה את זה.

מסקנת הרב

אדם, כשהוא קשור רק לבעיות הארץ; מלאך, כשהוא מתעלה ונותן לחומר הזה רוח אלוקית.

לקח לשולחן

כל אחד מאיתנו היה פעם "מלאך" של משהו, השליח שהגיע ברגע הנכון. יספר כל אחד על פעם שבה משהו היה לו שליח כזה. ולמי נוכל להיות כזה השבוע?

הצגה

ההתגלות מתרחשת "באלני ממרא". לאברהם היו שלושה רעים קרובים: ענר, אשכול וממרא. שניים הניאו אותו מלמול את עצמו: כל המוסר הזה שאתה מלמד טוב מאוד, אבל הקטיעה הזאת בבשרך אינה עונה לשום דבר.

השאלה

מדוע נקרא מקום ההתגלות על שם רַע — ומה לא הבינו השניים האחרים?

התשובה

"וירא אליו ה' באלני ממרא" (בראשית יח, א).

הראשונים אינם מקשרים בין מה שהוא בשר לבין מה שהוא רוח. אינם יודעים שהבשר הזה הוא המצע של כל רוח, ושהוא נושא את האדם אל מעופו. אגב, היו ארצות שאסרו את המילה, משום שראו בה אכזריות כלפי הילד.

רק אחד עודד אותו. ממרא אמר לו: אם זה באמת בתחום אמונותיך ואמונתך, עליך לעשות זאת, גם במחיר נתק מסוים מן האחרים לזמן מה. העולם צריך ללמוד שבמילה אין עושים פשרה.

החיים הרוחניים עולים לנו ביקר, אבל משהו מתממש בהם. מקום ההתגלות נושא את שמו של הרַע הזה: זה הכבוד שניתן למי שהיה יותר מסובלני.

מסקנת הרב

החסד אינו פשרה; החיים הרוחניים אינם פשרה.

לקח לשולחן

לעתים קרובות יותר אנו ענר ואשכול מאשר ממרא: מול החלטה קשה של אדם קרוב אנו ממליצים על זהירות וקוראים לזה ידידות. למי, השנה, היינו צריכים לומר "עשה זאת" במקום "חשוב שוב"?

הצגה

כבשן האש, הסכנה להישאר בלי ילד, בן מורד בתוך ביתו, חורבן סדום, אשתו הנלקחת ממנו: הרב מונה את ניסיונותיו של אברהם, ושואל שאלה כמעט חצופה.

השאלה

לנוכח החיים שחי, מה כאמת קיבל אברהם כשכר?

התשובה

"מעשה אבות סימן לבנים".

שכרו בכך: מה שעשה חייב את הדורות הבאים, ורענו בחר לשקם את מעשה הבורא כדי שלא יאבד. זה, אומר הרב, היה שכרו הנשגב.

אבל יש לקרוא היטב את לשון חכמים. אין לשמוע "סימן" בלבד, אלא פנס לבנים: מה שעושים ההורים הוא מה שמושקע בילדים. ילד מתחיל קודם כול בחיקוי; מה שהיינו — זה מה שהם יהיו.

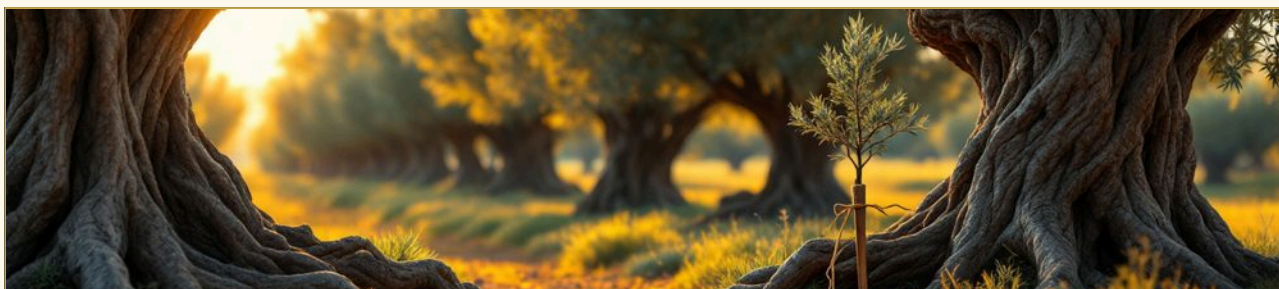
לכן מאריכה התורה בפרטים רבים כל כך, אף שהכול יכול היה להיאמר בפסוק או שניים: היא מראה את אברהם רץ לכל עבר, מציע, מפציר. אנו, בניו, ארוגים מאותן מידות.

מסקנת הרב

החסד האמיתי הוא הדרך שאנו סוללים לדור הבא.

לקח לשולחן

ילדינו לא יזכרו את כל דברינו, אבל יחקו את מעשינו. איזו מחווה של הורינו או סבינו אנו נושאים עד היום? ואיזו מחווה היינו רוצים שילדינו יקבלו מאיתנו?

הצגה

אחרי השיעור מקשה אחת המשתתפות: אם הבנים משלמים עד הדור הרביעי על חטאי הוריהם, יש בזה משהו ש"אינו מסתדר". הרב משיב שזה מסתדר לגמרי — בתנאי שקוראים את הפסוק אחרת.

השאלה

כיצד להבין שחטא האבות משפיע על הבנים עד הדור הרביעי?

התשובה

"פקד עון אבת על בנים על שלשים ועל רבעים" (שמות כ, ה).

יש לשאול מיהו נושא הפועל. לא ה' מכה את הבנים: החטא עצמו הוא שמהדהד מעצמו עד הדור הרביעי. ובדור הרביעי ה' מתערב כדי לעצור אותו, כשהנוגעים בדבר לא הבינו שהם לכודים במערבולת שלא ייצאו ממנה.

כשם שיש גנטיקה גופנית ונפשית, כך אנו בונים בתוכנו מבנה רוחני העובר מעצמו לילדינו, לטוב ולרע. הסטייה פועלת כתא שסטה מדרכו והורס את כל רקמת ההווה.

כל עוד לא נפגעו ארבעת רובדי ההווה, תיקון יכול להיעשות מעצמו; כשכולם נפגעו, יש צורך בבריאה מחדש. אבל בכל יום, מוסיף הרב, אנו מחדשים את תאינו: התאים הגופניים מזדקנים, תאי המחשבה ניתנים לשיקום בכל הדרם.

מסקנת הרב

המעשה הטוב, מעצמו, סולל את דרכו.

לקח לשולחן

ירשנו הרגלים טובים ופחות טובים. איזה מהם, במשפחתנו, היינו רוצים לעצור לפני שיגיע לדור הבא? ואיזה היינו רוצים להעביר בכל מחיר?